

Література

1. Адміністративне право України: академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ; відп. ред. В.Б. Авер'янов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Юридична думка, 2007. 600 с.
2. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник; за ред. проф. В.В. Галунька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
3. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. Дата звернення: 17.04.2025.
4. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>. Дата звернення: 17.04.2025.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-497-2-37>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Світлична Орина Олександрівна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету
м. Київ, Україна*

З початком повномасштабного вторгнення російських військ, Верховна Рада України оперативно відреагувала на економічні виклики, ухваливши пакет законів, спрямованих на дерегуляцію та зниження податкового тиску. Ці заходи були покликані підтримати бізнес в умовах воєнного стану, забезпечивши йому можливість продовжувати діяльність та зберігати робочі місця. У свою чергу банківський сектор оперативно відреагував на потенційні економічні загрози, запровадивши ряд суворих обмежень, зокрема на валютному ринку. Попри їх антиринкову природу вжиті НБУ заходи виявилися вкрай дієвими, забезпечивши стабільність економіки та стійкість банківської системи в умовах повномасштабної війни.

Слід зазначити, що загалом за роки незалежності Україна неодноразово переживала економічні та валютні кризи, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Щоб стабілізувати курс гривні та стримати інфляцію, держава постійно вдавалася до прямих методів валютного регулювання, зокрема до валютних обмежень. Отже, застосування валютних обмежень спрямоване на: вирівнювання платіжного балансу; підтримку стабільності валютного курсу та

формування державних валютних резервів для вирішення економічних і фінансових завдань [3].

Прикладом щодо застосування центральним банком України – НБУ валютних обмежень може слугувати ситуація фінансово-економічна криза 2008 р., під час якої гривня різко знецінилася, а валютні резерви країни скоротилися. Ці заходи включали обмеження на купівлю іноземної валюти, ліцензування валютних операцій, обов'язковий продаж валютної виручки експортерами, скорочення термінів повернення цієї виручки та обмеження на переказ дивідендів іноземними інвесторами. Ці кроки допомогли стабілізувати курс гривні: у 2009 році її знецінення сповільнилося та становило всього 3,7%, а в 2010 році навіть відбулася невелика ревальвація на 0,3%. Валютні резерви НБУ у 2010 р. також зросли до 34,6 млрд дол. Успіх цих заходів, який виявився у стабілізації валютного ринку та покращенні його показників, дозволив згодом скасувати валютні обмеження [3].

Отже, вищенаведений приклад доводить той факт, що запроваджені НБУ валютні обмеження позитивно вплинули на ситуацію в країні, та стали потужним і ефективним засобом валютного регулювання.

Введення валютних обмежень у 2022 р. відбувалося внаслідок інших обставин – у перший день повномасштабного вторгнення Національний банк України затвердив Постанову № 18 від 24.02.2022 (надалі також – *«Постанова № 18»*), якою були запроваджені суттєві валютні обмеження для банківської системи на час воєнного стану [2].

Так, валютні обмеження є комплексом заходів, які встановлюються законодавчо або адміністративно для контролю за операціями з іноземною валютою та валютними цінностями, що здійснюються резидентами та нерезидентами. Валютні обмеження є частиною валютного контролю, який також включає державний нагляд, реєстрацію та статистичний облік операцій з іноземною валютою. Ці обмеження встановлюються валютним законодавством, що слугує підґрунтям для постанов та директив з конкретних питань.

Особливої уваги заслуговує той факт, що валютні обмеження дійсно можуть стабілізувати ринок у короткостроковій перспективі, однак у довгостроковій вони шкодять його функціонуванню, ускладнюють зовнішню торгівлю, сприяють розвитку тіньового валютного ринку та виникненню різних обмінних курсів. Усвідомлюючи ці ризики, у липні 2023 року Національний банк України (НБУ) розробив та опублікував Стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування, зміст якої спрямований на поступове зняття валютних обмежень [4].

Відповідно до положень Стратегії, планується зменшення валютних обмежень за такими ключовими напрямками: пом'якшення у валютних обмеженнях з метою підтримки економічного відновлення; перехід до

більш адаптивного валютного курсу; повернення до контролю за інфляцією [4].

Слід зазначити, що у травні 2024 року Національний банк України (НБУ) зробив значний крок до послаблення валютних обмежень для підприємств, який став частиною стратегії поступової лібералізації валютного ринку. Цей пакет пом'якшень є найбільшим з початку повномасштабної війни, але впроваджувався з умовою, що він не спричинить додаткових ризиків для стабільності фінансової системи та валютного ринку. Серед цих важливих позитивних змін було скасування валютних обмежень для імпорту робіт та послуг, можливість повернення дивідендів за період з 1 січня 2024 року в межах встановлених лімітів, надано можливість оплачувати лізинг/оренду за кордон, полегшено умови повернення нових зовнішніх кредитів (отриманих в іноземній валюті після 20 червня 2023 року) та дозволено сплачувати відсотки за старими зовнішніми кредитами [5].

З метою залучення приватного іноземного капіталу, у липні 2024 року НБУ були внесені додаткові зміни до Постанови № 18. А восени цього ж року було введено ще один значний пакет змін, який дозволив бізнесу простіше отримувати відшкодування за купонними виплатами по єврооблігаціях, надали змогу здійснювати оплату за імпортними угодами без обмежень щодо часу доставки товарів в Україну (за умов виконання певних вимог та лімітів), а також спростили розрахунки за проєктами міжнародної технічної допомоги [6].

Оприлюднена НБУ інформація свідчить, що станом на 2025 рік Стратегія поетапного пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування досі знаходяться в процесі реалізації. Наразі активно здійснюються заходи щодо мінімізації множинності валютних курсів, збільшення можливостей бізнесу у здійсненні торгових операцій, полегшуючи процеси імпорту та експорту та залучення нових кредитних ресурсів та інвестицій в українську економіку. Водночас триває впровадження заходів, що передбачають лібералізацію торгового фінансування, що має стимулювати зовнішньоекономічну активність, а також відновлення сплати відсотків за існуючими зовнішніми борговими зобов'язаннями [7].

Однак слід зазначити, що такі заплановані заходи, як повне відновлення можливості виплат за існуючими кредитами та інвестиціями, скасування обмежень на валютні операції фізичних осіб, включаючи перекази коштів за кордон, відновлення операцій з деривативами, кредитування іноземців українськими фінансовими установами та здійснення інвестицій за кордон резидентами України, досі не розпочаті [7].

Таким чином, з урахуванням усього вищевикладеного, можна дійти висновку, що валютні обмеження є дієвим інструментом валютного

регулювання, який Україна застосовує під час економічних, фінансових і політичних криз, коли гривня стрімко знецінюється. Використання валютних обмежень та інших інструментів регулювання валютного ринку сприяє зміцненню фінансової системи країни, запобігаючи значним втратам валютних резервів та забезпечуючи макроекономічну стабільність.

Після початку повномасштабного вторгнення, жорсткі валютні обмеження та фіксований курс гривні допомогли стабілізувати ситуацію, зменшивши паніку та інфляцію, створивши підґрунтя для подальших кроків з лібералізації валютного ринку в майбутньому. Проте, фіксований курс має як істотні переваги, так і значні недоліки, і з часом останні можуть стати більш відчутними. Зокрема, валютні обмеження можуть втратити свою ефективність та негативно вплинути на управління державними фінансами, а довіра до фіксованого курсу може похитнутися. Отже, в подальшому для НБУ важливим є поетапне зняття валютних обмежень, запровадження більш гнучкого курсу та в майбутньому повернення до інфляційного таргетування, що дозволить суб'єктам господарювання більш вільно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, залучати інвестиції та сприятиме відновленню економіки.

Література

1. Пацкан Я. Валютні обмеження для бізнесу в умовах воєнного стану. 11.05.2023. URL: https://biz.ligazakon.net/analytys/219499_valyutn-obmezheniya-dlya-bznesu-v-umovakh-vonnogo-stanu.
2. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України № 18 від 24.02.2022 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB22027>
3. Ганзюк С., Буднік Є., Гіда О. Визначення залежності міжнародних запасів країни від макроекономічних показників: Молодий вчений. С. 78–83.
4. Національний банк України. Що НБУ планує робити з курсом та валютними обмеженнями. 05.11.2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-nbu-planuye-robiti-z-kursom-ta-valyutnimi-obmejennyami>.
5. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18: Постанова, Правління Національного банку України № 56 від 03.05.2024 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_03052024_56
6. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18: Постанова, Правління Національного банку України № 108 від 06.09.2024 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06092024_108
7. Національний банк України. Валютні обмеження та курсова політика URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/liberalization>